ગુજરાતી

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઅ્ સા. (રહ.)

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

વિદ્વાનો અને આલિમોએ સત્ય વાત કહેવાથી ડરવું જોઈએ નહીં, ભલે પરિણામ ગમે તે આવે !

ઇસ્લામના ઇતિહાસનો એક બોધદાયક કિસ્સો

સુલૈમાન ઈબ્ને અબ્દુલ મલિકના દરબારમાં અબૂ હાઝિમ (રહ.)ની સ્પષ્ટ અને સાફ સાફ વાતચીત

પ્રસ્તુત કિસ્સામાં સુલૈમાન ઈબ્ને અબ્દુલ મલિકના દરબારમાં સમકાલીન આલિમ અબૂ હાઝિમ (રહ.)ને બોલાવવામાં આવે છે અને તેમને સુલૈમાનના દરબારમાં મુલાકાત માટે ન આવવા બદલ ઠપકો આપવામાં આવે છે ત્યારે અબૂ હાઝિમ (રહ.) અને સુલૈમાન ખલીફા વચ્ચેની વાતચીત અત્રે પ્રવર્તમાન સમયના વિદ્વાનો અને આલિમોને એક ઉચ્ચ કક્ષાનો બોધ આપી જાય છે.

હાલમાં દેશમાં જે પરિસ્થિતિઓ અને ભયાનક અન્યાયનો સામનો મુસ્લિમો તથા સાથે સાથે અમુક કચડાયેલી કોમો કરી રહી છે જેના રોજબરોજના કિસ્સાઓ અખબારોના પાને ચમકતા રહે છે. આવા અન્યાયી અને જુલમી વાતાવરણમાં મોટા ભાગના વિદ્વાનો મૌન સેવીને બેઠા છે અને સામાન્ય લોકો અકળામણ તથા ગૂંગળામણ અનુભવી રહ્યા છે, કારણ કે કેટલીક ઈસ્લામ ઉપર પ્રહાર કરતી અને ઈસ્લામના પાયાના અકીદાઓને ચોટ પહોંચાડતી બાબતો ઉપર પણ મોટા ભાગના ધાર્મિક અને સામાજિક આગેવાનોએ બિલકુલ ચૂપકીદી અને મૌન સેવી લીધું છે તથા કોમને આ બાબતે કોઈ જ યોગ્ય માર્ગદર્શન મળતું ન હોવાને કારણે ક્યારેક ખોટા માર્ગો અપનાવી બેસે છે અને પોતે પણ મુસીબતમાં ફસાય છે; સાથે સાથે પોતાના કુટંબ અને સમાજને પણ નુકસાન પહોંચાડતા હોય છે જેનાથી આખી મુસ્લિમ કોમને બદનામ કરવાનું દુશ્મનોને હાથવગુ હથિયાર મળી જતું હોય છે.

> **કેટલીક ઇસ્લામ ઉપર પ્રહાર કરતી અને ઇસ્લામના પાયાના અકીદાઓને ચોટ પહોંચાડતી બાબતો ઉપર પણ મોટા ભાગના ધાર્મિક અને સામાજિક આગેવાનોએ બિલકુલ ચૂપકીદી અને મૌન સેવી લીધું છે....**

તેથી પ્રસ્તુત ઘટનામાંથી આપણી ધાર્મિક તેમજ સામાજિક નેતાગીરીએ અને વિદ્વાનોએ મૌન સેવવાના બદલે સાચી અને સ્પષ્ટ વાત સત્તાધિકારીઓ સામે યોગ્ય માધ્યમો દ્વારા અને યોગ્ય બંધારણીય અધિકારો દ્વારા પહોંચાડવી જોઈએ અથવા ન્યાયની કોર્ટનો સહારો લેવો જોઈએ. કોઈ એક

વ્યક્તિ નહીં પરંતુ અલગ અલગ વિષયો માટે અલગ અલગ કમિટી બનાવી બંધારણીય રાહે સાચી બાબતોમાં લડત આપવાથી ખચકાવું જોઈએ નહીં; જેમકે હાલમાં કેટલાક ઈલેક્ટ્રોનિક મિડીયા તેમજ પ્રિન્ટ મિડીયા દ્વારા ભિન્ન–ભિન્ન કોમો અને સમુદાયો વચ્ચે નફરત વધે અને તેના દ્વારા સમાજમાં અલગાવ અને અરાજકતા ફેલાય એવું વાતાવરણ ફેલાવવામાં આવી રહ્યું છે તો એવા સંજોગોમાં બંધારણે આપેલ અધિકારોની રૂએ વકીલોની એક કમિટી બનાવી જ્યાં પણ ખોટું થતું હોય, કાયદાનો ભંગ થતો હોય એવી બાબતોને ન્યાયની કોર્ટમાં પડકારવી જોઈએ અને તેમાં કોઈ શેહ શરમ કે ડર રાખવાની જરૂર નથી. એ જ રીતે મઝલૂમોને ન્યાય અપાવવા માટે સામાજિક સંગઠનો આગળ આવે, ખોટા કાયદા બનતા અટકાવવા માટે ધાર્મિક નેતાગીરી તેમજ બંધારણીય નિષ્ણાતો આગળ આવે, સ્ત્રીઓને વારસામાંથી હક્ક મળે તે માટે સામાજિક સંગઠનો ઊભા થાય, ક્યારેય કોઈ અન્યાયી બાબત હોય તો તેનો મુકાબલો કરવા માટે કાયદામાં મળેલી છૂટનો ઉપયોગ કરી તેને પડકારવામાં આવે તે ખૂબ જરૂરી છે.

સાથે સાથે આવી બાબતો માત્ર મુસ્લિમ કોમ પૂરતી મર્યાદિત ન રાખી ઈસ્લામી તાલીમ અનુસાર અન્ય કોમો માટે પણ અપનાવવી જોઈએ, જેમકે ધરતીકંપ, પૂર, રેલ વગેરે જેવી હોનારતો વખતે કોઈપણ જાતના ધર્મ કે જ્ઞાતિ જાતીના ભેદભાવ વિના ભોગ બનેલાઓને મદદ પહોંચાડવા તત્પરતા દાખવવી જોઈએ. સમાજમાં અમન અને ભાઈચારો સ્થાપવા માટે ભરોસાનું અને ઈખ્લાસનું વાતાવરણ સ્થાપવામાં દરેક કોમના બુદ્ધિજીવીઓના સંગઠનો સાથે વાર્તાલાપ અને ઈન્ટ્રેક્શન કરવાથી ખચકાવું જોઈએ નહીં. ફક્ત પોતાના માળામાં બેસી માળા જપવાથી વાતાવરણ બદલાઈ જવાનું નથી. જો આપણા સમાજની ધાર્મિક, સામાજિક, પ્રોફેશનલ અને આગળ પડતી નેતાગીરી આ બાબતે હાથ ઉપર હાથ ધરી બેસી રહેશે તો આવનારી પેઢીઓ આપણને કદી માફ નહીં કરે એ નક્કી વાત છે. આથી પ્રસ્તુત ઘટનામાંથી બોધપાઠ ગ્રહણ કરવા અને એ બાબતે ચિંતન મનન કરવા તમામને આમંત્રણ છે.

ઇલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

મો. ૯૮૯૮૭૯૭૩૯૪

હઝરત અબૂ હાઝિમ તાબિઈ (રહ.) સુલૈમાન ઇબ્ને અબ્દુલમલિકના દરબારમાં

મુસ્નદે દારમીમાં સનદ સાથે વર્ણન થયું છે કે, એક વખતે સુલૈમાન બિન અબ્દુલ મલિક મદીના તય્યિબહ પહોંચ્યા અને અમુક દિવસ રોકાયા. લોકોને પૂછ્યું કે "મદીના તય્યિબહમાં હવે કોઈ એવી વ્યક્તિ મૌજૂદ છે જેણે સહાબી (રદિ.)નો સંગાથ મેળવ્યો હોય ? અથવા જેને સહાબી (રદિ.)નો સહવાસ મળ્યો હોય ?" લોકોએ બતાવ્યું, "હા ! અબૂ હાઝિમ એવો માણસ છે." સુલૈમાને પોતાના માણસને મોકલીને તેમને બોલાવી મંગાવ્યા. જ્યારે તેઓ હાજર થયા તો સુલૈમાને કહ્યું, "હે અબૂ હાઝિમ ! આ કેવી બેમુરુવ્વતી અને બેવફાઈ છે ?" અબૂ હાઝિમે કહ્યું, "તમે મારી કઈ બેમુરુવ્વતી અને બેવફાઈ જોઈ છે ?" સુલૈમાને કહ્યું કે, "મદીનાના બધા પ્રખ્યાત લોકો મને મળવા આવે છે અને તમે ન આવ્યા !" અબૂ હાઝિમે કહ્યું કે, "અમીરુલ મુઅમિનીન ! તમે કોઈ એવી વાત ન કહો કે, જે વાસ્તવિકતાથી જુદી હોય, અને તે માટે હું આપને અલ્લાહના રક્ષણમાં સોંપુ છું. આજથી પહેલાં ન તમે મારાથી વાકેફ હતા અને ન મેં ક્યારેય તમને જોયા હતા. આવી પરિસ્થિતિમાં પોતે મુલાકાત માટે આવવાનો સવાલ જ ક્યાં પૈદા થાય છે ? પછી બેવફાઈ કેવી?" સુલૈમાને જવાબ સાંભળીને ઈબ્ને શિહાબ ઝુહરી અને હાજરજનો તરફ ધ્યાન આપ્યું, તો ઈમામ ઝુહરી (રહ.)એ કહ્યું કે, "અબૂ હાઝિમે સાચું કહ્યું, તમે ભૂલ કરી !"

ત્યારબાદ સુલૈમાને વાતનો વિષય બદલીને અમુક સવાલો શરૂ કર્યા અને કહ્યું, "હે અબૂ હાઝિમ ! આવું કેમ બને છે કે, અમે મૌતથી ડરીએ છીએ?" તેમણે કહ્યું, "કારણ એ છે કે તમે તમારી આખિરતને વેરાન અને દુનિયાને આબાદ કરી છે. એટલા માટે આબાદ જગ્યાએથી વેરાન જગ્યા તરફ જવાનું તમને પસંદ નથી."

સુલૈમાને કબૂલ કર્યું અને પૂછ્યું કે, "કાલે અલ્લાહ તઆલાની સામે કેવી રીતે હાજરી થશે ?" ફરમાવ્યું કે, "નેક અમલ કરનારા તો અલ્લાહની સામે એવી રીતે જશે જેમકે કોઈ મુસાફર મુસાફરીથી પાછો પોતાના ઘરવાળાઓ પાસે જાય છે અને ખરાબ અમલ કરનારો એવી રીતે રજૂ થશે જેમકે, કોઈ ભાગી છૂટેલા ગુલામને પકડી તેના માલિક સામે હાજર કરવામાં આવે છે."

સુલૈમાન આ સાંભળીને રડી પડ્યો અને કહેવા લાગ્યો, “કાશ ! અમને ખબર હોત કે અલ્લાહ તઆલાએ અમારા માટે શું નક્કી કરી રાખ્યું છે ?” અબૂ હાઝિમે ફરમાવ્યું કે, “તમારા આ'માલને અલ્લાહની કિતાબ સાથે તોલી જુઓ તો ખબર પડી જશે.”

સુલૈમાને પૂછ્યું કે, “કુર્આનની કઈ આયતથી ખબર પડશે ?” કહ્યું કે, “તે આયત છે اِنَّ الۡاَبۡرَارَ لَفِىۡ نَعِيۡمٍ ۚ وَ اِنَّ الۡفُجَّارَ لَفِىۡ جَحِيۡمٍ ‏“નિઃશંક નેક અમલ કરનારા જન્નતની નેઅમતોમાં છે અને નાફરમાન ગુનાહ કરનારા દોઝખમાં.” (૮૨:૧૩–૧૪)

સુલૈમાને કહ્યું કે, “અલ્લાહની રહમત તો મોટી છે. તે ખરાબ કૃત્યો આચરનારાઓ ઉપર પણ મહેરબાન છે.” ફરમાવ્યું, اِنَّ رَحۡمَتَ اللّٰهِ قَرِيۡبٌ مِّنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ “અલ્લાહ તઆલાની રહમત નેક અમલ કરનારાઓની સાથે છે.” (૭:૫૬)

સુલૈમાને પૂછ્યું, “હે અબૂ હાઝિમ ! અલ્લાહના બંદાઓમાં સૌથી વધુ કોણ ઈજ્જતવાળો છે ?” ફરમાવ્યું, “તે લોકો જે મુરુવ્વત (ડહાપણ) અને અકલે સલીમ ધરાવે છે.”

પછી પૂછ્યું, “કયો અમલ શ્રેષ્ઠ છે ?” તો ફરમાવ્યું કે, “હરામ વસ્તુઓથી બચવું અને ફરજો તથા વાજિબોને અદા કરવા.”

પછી પૂછ્યું કે, “કઈ દુઆ સૌથી વધુ કબૂલ થાય છે ?” તો કહ્યું કે, “જે માણસ ઉપર અહેસાન કરવામાં આવ્યું હોય તો તેની દુઆ પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનાર માટે સૌથી વધુ કબૂલ થનારી છે.”

પછી પૂછ્યું કે, “સદકો (દાન) કયો શ્રેષ્ઠ છે ?” ફરમાવ્યું કે, “ મુસીબતમાં ફસાયેલા સવાલ કરનારા માટે, પોતાની ગરીબી હોવા છતાં, જે કંઈ પણ થઈ શકે એવી રીતે ખર્ચ કરે કે, ન તેનું અહેસાન જતાવે અને ન જ ઉપેક્ષિત કરી તેને તકલીફ પહોંચાડે.”

પછી પૂછ્યું કે, “કયું કલામ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે ?” કહ્યું કે, “જે વ્યક્તિથી તમોને ડર અથવા ભય હોય અથવા તો જેનાથી તમારી જરૂરત પૂરી થતી હોય અથવા તો તેનાથી કોઈ

આશા–અપેક્ષા હોય તેની સામે કોઈપણ પ્રકારની રિઆયત (શેહ–શરમ) રાખ્યા વગર સાચી વાત કહી દેવી.''

પછી પૂછ્યું કે, ''મુસલમાનોમાં કયો વ્યક્તિ મૂર્ખ છે ?'' કહ્યું કે, ''જે વ્યક્તિ પોતાના ભાઈ ઉપર અત્યાચાર (જુલમ)માં કોઈની મદદ કરે, જેનો ખુલાસો એ છે કે તેણે બીજાની દુનિયા બનાવવા ખાતર પોતાનો દીન વેચી નાંખ્યો.'' સુલૈમાને કહ્યું, ''સાચું કહ્યું.''

ત્યારબાદ સુલૈમાને સ્પષ્ટ શબ્દોમાં પૂછ્યું કે, ''મારા માટે તમારો શું અભિપ્રાય છે !'' હઝરત અબૂ હાઝિમ (રહ.)એ ફરમાવ્યું કે, ''મને આ સવાલ મા'ફ કરો તો સારૂં છે.'' તો સુલૈમાને કહ્યું, ''નહિ ! તમે જરૂર કોઈ શિખામણની વાત કહો.''

અબૂ હાઝિમ (રહ.)એ ફરમાવ્યું કે, ''હે અમીરૂલ મુઅમિનીન ! તમારા બાપ–દાદાએ લોકો પર તલવાર દ્વારા પોતાની સત્તા કાયમ કરી અને બળજબરીથી એમની મરજી વિરૂદ્ધ તેમના ઉપર હુકૂમત (સરકાર) સ્થાપી અને ઘણા લોકોને મૌતને ઘાટ ઉતાર્યા અને આ બધું કરવા પછી પણ તે આ દુનિયાથી વિદાય થઈ ગયા. કાશ ! તમને ખબર હોત કે હવે તેઓ મૃત્યુ પછી શું કહે છે ? અને તેમને શું કહેવામાં આવી રહ્યું છે ?''

ખાદિમોમાંથી એક વ્યક્તિએ બાદશાહના સ્વભાવ વિરૂદ્ધ અબૂ હાઝિમ (રહ.)ની આ ચોખ્ખી અને સ્પષ્ટ વાતો સાંભળીને કહ્યું કે, ''અબૂ હાઝિમ તમે આ ઘણી ખરાબ વાત કરી છે.'' અબૂ હાઝિમ (રહ.)એ ફરમાવ્યું કે, ''તમે ખોટું કહો છો. મેં બુરી વાત નથી કહી બલકે, તે વાત કહી છે જેનો અમને હુકમ છે. કારણ કે અલ્લાહ તઆલાએ ઉલમાથી આ વાતનો કરાર કર્યો છે કે "સાચી વાત લોકોને બતાવો અને કંઈ જ ન છુપાવો.''' لَتُبَيِّنُنَّهٗ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوْنَهٗ (૩:૧૮૭)

આ જ તે વાત છે જેના માટે ઈમામ કુર્તુબીએ આ લાંબી હિકાયત પ્રસ્તુત આયતની તફસીરમાં લખી છે.

સુલૈમાને ફરી સવાલ કર્યો કે, ''સારૂં ! હવે અમારા સુધારનો માર્ગ શું છે?'' ફરમાવ્યું કે, ''તકબ્બુર (અભિમાન) છોડી દો, મુરુવ્વત અપનાવો અને હક્કવાળાઓ સાથે ન્યાયથી વહેંચણી કરો.''

સુલૈમાને કહ્યું કે, "અબૂ હાઝિમ ! શું એવું થઈ શકે છે કે તમે અમારી સાથે રહો ?" ફરમાવ્યું, "અલ્લાહની પનાહ !" સુલૈમાને પૂછ્યું, "કેમ ?" કહ્યું કે, "તેનાથી મને ભય એ લાગે છે કે તમારા માલ, દૌલત તથા ઈજ્જત અને હોદ્દા તરફ લાગી જાઉં, જેના પરિણામે મારે અઝાબ ભોગવવો પડે."

પછી સુલૈમાને કહ્યું, "સારૂં ! કોઈ જરૂરત હોય તો બતાવો કે અમે તેને પૂરી કરી આપીએ." ફરમાવ્યું, "હા ! એક જરૂરત છે. જહન્નમથી છુટકારો અપાવી દો ! અને જન્નતમાં દાખલ કરી આપો." સુલૈમાને કહ્યું કે, "તે મારા અધિકારમાં નથી." કહ્યું કે, "તો પછી મને આપનાથી કોઈ જરૂરત નથી."

છેલ્લે સુલૈમાને કહ્યું કે, "સારૂં ! મારા માટે દુઆ કરજો." તો અબૂ હાઝિમ (રહ.)એ આ દુઆ કરી, "યા અલ્લાહ ! જો સુલૈમાન આપને પસંદ છે તો એના માટે દુનિયા અને આખિરતની ભલાઈનો સામાન બનાવી દે અને જો તે આપનો દુશ્મન છે તો તેના બાલ પકડીને તેને તારી મરજી અને પ્રિય કામો તરફ વાળી દે!"

સુલૈમાને કહ્યું કે, "મને કંઈક વસિયત કરો !" ફરમાવ્યું કે, "પોતાના રબની બુઝુર્ગી (મોટાઈ) અને જલાલ એટલા દરજ્જાનો દિલમાં રાખો કે તે તમને એવા સ્થાન ઉપર ન જુએ જેનાથી મનાઈ કરવામાં આવી છે અને એવા સ્થળે ગૈરહાજર ન રાખે જ્યાં જવા માટેનો હુકમ કર્યો છે."

સુલૈમાને આ મજલિસથી પરવારીને સો ગિન્નીઓ (સોનાના સિક્કા) હદિયા તરીકે અબૂ હાઝિમ (રહ.) પાસે મોકલી. અબૂ હાઝિમ (રહ.)એ એક પત્ર સાથે આ ગિન્નીઓ પાછી મોકલી આપી. અને પત્રમાં લખ્યું હતું કે, "જો આ સો દીનાર મારા શબ્દોનું મહેનતાણું છે તો મારા માટે સુવ્વરનું લોહી અને ગોસ્ત એનાથી સારો છે અને જો એટલા માટે આ મોકલવામાં આવ્યું છે કે, બયતુલ માલ (સરકારી તિજોરી)માં મારો હક્ક છે તો મારા જેવા હજારો ઉલમા અને દીનની સેવા કરનારા છે. જો તમે બધાને આટલું જ આપ્યું છે તો હું પણ લઈ શકું છું, નહિતર મને તેની જરૂરત નથી."

[મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી : ભાગ–૧, પેજ નં. ૩૦૧ થી ૩૦૫, સૂરએ બકરહ, આયત : ૪૦ થી ૪૨]